RAQAMLI MEDIA DAVRIDA AN’ANAVIY JURNALISTIKANING TRANSFORMATSIYASI

Abdullayev Yunus Yusup o‘g‘li
O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
(Mediadizayn kafedrasi assistenti)

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida an’anaviy jurnalistikaning o‘zgarish jarayonlari tahlil qilinadi. Xususan, internet va ijtimoiy tarmoqlarning ommaviy axborot vositalariga ta’siri, axborot uzatish tezligi, multimedia jurnalistikaning shakllanishi hamda auditoriya ehtiyojlarining o‘zgarishi yoritilgan. Shuningdek, raqamli media sharoitida jurnalistika oldida turgan muammolar, jumladan, soxta axborotlar, clickbait sarlavhalar va axborot ishonchliligi masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot davomida an’anaviy jurnalistikaning zamonaviy media muhiti bilan uyg‘unlashuvi hamda kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari haqida xulosalar berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli media, jurnalistika, internet OAV, multimedia jurnalistika, ijtimoiy tarmoqlar, axborot texnologiyalari, mobil jurnalistika, fake news, media transformatsiyasi

Kirish

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, media va jurnalistika tizimida yuz berayotgan o‘zgarishlar global axborot makonining shakllanishiga sabab bo‘lmoqda. Internetning ommalashuvi, mobil qurilmalar sonining ortishi hamda ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi natijasida an’anaviy jurnalistika faoliyati yangi bosqichga o‘tdi.

Avvallari gazeta, radio va televideniye asosiy axborot manbai hisoblangan bo‘lsa, hozirgi davrda internet nashrlari, Telegram kanallari, YouTube platformalari va boshqa raqamli media vositalari auditoriyaning asosiy axborot

manbaiga aylanmoqda. Bu holat jurnalistikada nafaqat texnologik, balki mazmuniy va uslubiy o‘zgarishlarni ham yuzaga keltirdi.

Raqamli media axborotni tezkor tarqatish imkoniyatini yaratgani bilan birga, jurnalistikaning asosiy tamoyillari hisoblangan xolislik, aniqlik va ishonchlilik masalalarini ham dolzarb muammoga aylantirdi. Chunki zamonaviy media muhitida axborot oqimining haddan tashqari tezligi ayrim hollarda tekshirilmagan yoki noto‘g‘ri ma’lumotlarning tarqalishiga sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, multimedia jurnalistikaning rivojlanishi natijasida matn, foto, audio va videoni birlashtirgan yangi media formatlari yuzaga keldi. Bu esa auditoriyaning axborotni qabul qilish usullarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Endilikda foydalanuvchilar qisqa, vizual va interaktiv kontentlarga ko‘proq qiziqish bildirmoqda.

An’anaviy jurnalistikaning asosiy xususiyatlari

An’anaviy jurnalistika uzoq yillar davomida jamiyatning asosiy axborot manbai sifatida faoliyat yuritib kelgan. Gazeta, radio va televideniye kabi ommaviy axborot vositalari aholiga siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hayotga oid ma’lumotlarni yetkazishda muhim o‘rin egallagan. Ushbu vositalar orqali tarqatilgan axborotlar ma’lum tahririyat nazoratidan o‘tganligi sababli ishonchlilik darajasi yuqori bo‘lgan. Bosma nashrlar, xususan gazetalar, jurnalistikaning eng qadimgi shakllaridan biri hisoblanadi. Gazetalar orqali jamiyatdagi voqea-hodisalar tahliliy va batafsil shaklda yoritilgan. An’anaviy jurnalistikada material tayyorlash jarayoni ma’lum vaqt talab qilgani sababli axborotlar chuqur tekshirilib, bir necha bosqichli tahrir jarayonidan o‘tkazilgan. Natijada noto‘g‘ri ma’lumotlar tarqalish ehtimoli nisbatan kam bo‘lgan. Radio jurnalistikasi esa tezkor axborot yetkazish imkoniyati bilan ajralib turgan. Ayniqsa, radio uzoq hududlarda yashovchi aholiga axborot uzatishda muhim vosita vazifasini bajargan. Radioeshittirishlar orqali yangiliklar, suhbatlar, tahliliy dasturlar hamda turli madaniy-ma’rifiy ko‘rsatuvlar ommaga yetkazilgan.

Televideniye jurnalistikasi esa matn va ovoz bilan bir qatorda tasvir orqali ham ta’sir o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Telejurnalistika auditoriyaga

voqealarni bevosita ko‘rsatish orqali axborotning ta’sirchanligini oshirdi. Shu sababli televideniye uzoq yillar davomida eng ommabop ommaviy axborot vositalaridan biri bo‘lib qoldi. An’anaviy jurnalistikaning asosiy xususiyatlaridan biri professional etikaga qat’iy rioya qilinishidir. Jurnalistlar axborotni tarqatishda xolislik, aniqlik va haqqoniylik tamoyillariga amal qilganlar. Materiallarni chop etish yoki efirga uzatishdan avval manbalarni tekshirish, faktlarni tasdiqlash va tahririy nazoratdan o‘tkazish muhim talab hisoblangan. Bundan tashqari, an’anaviy OAVda auditoriya bilan aloqa bugungi raqamli media vositalariga nisbatan cheklangan edi. Foydalanuvchilar asosan gazetalarga xat yuborish yoki telefon orqali fikr bildirish imkoniyatiga ega bo‘lgan. Axborot oqimi ko‘proq bir tomonlama shaklda amalga oshirilgan.

Shunday bo‘lsa-da, an’anaviy jurnalistika jamiyatda ishonchli axborot manbai sifatida katta ahamiyat kasb etgan. Uning asosiy vazifasi jamoatchilikni xolis va haqqoniy ma’lumot bilan таъминlashdan iborat bo‘lgan. Ammo raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida ushbu sohada tub o‘zgarishlar yuz bera boshladi.

Raqamli medianing rivojlanishi va uning jurnalistikaga ta’siri

XXI asrga kelib internet texnologiyalarining jadal rivojlanishi media sohasida katta o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Ayniqsa, raqamli medianing shakllanishi jurnalistikaning faoliyat usuli, axborot tarqatish tezligi hamda auditoriya bilan muloqot jarayonini tubdan o‘zgartirdi. Natijada an’anaviy ommaviy axborot vositalari yangi media muhiti bilan moslashishga majbur bo‘ldi.

Raqamli media deganda internet orqali faoliyat yurituvchi axborot platformalari, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va multimedia vositalari tushuniladi. Bugungi kunda Telegram, YouTube, Instagram, Facebook va boshqa platformalar millionlab insonlarning asosiy axborot manbaiga aylanib ulgurdi. Ushbu platformalar orqali foydalanuvchilar istalgan vaqtda tezkor axborot olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Internet jurnalistikasining asosiy afzalliklaridan biri axborotni juda qisqa vaqt ichida keng auditoriyaga yetkazish imkoniyatidir. Avvallari voqealar haqida ma’lumot olish uchun gazeta chiqishini yoki teleyangiliklar efirini kutish talab qilingan bo‘lsa, hozirgi davrda hodisalar real vaqt rejimida yoritilmoqda. Bu esa jurnalistikaning tezkorlik darajasini sezilarli ravishda oshirdi.

Raqamli medianing yana bir muhim jihati auditoriya bilan interaktiv aloqa imkoniyatining kuchayganidir. Foydalanuvchilar endilikda nafaqat axborotni qabul qiladi, balki unga izoh yozish, ulashish va munosabat bildirish imkoniga ham ega. Bu holat media va auditoriya o‘rtasidagi masofani qisqartirib, ikki tomonlama kommunikatsiyani shakllantirdi. Shuningdek, multimedia jurnalistikaning rivojlanishi ham raqamli media bilan chambarchas bog‘liqdir. Zamonaviy jurnalistikada matn, foto, audio, video va infografikalar bir material tarkibida qo‘llanilmoqda. Natijada axborotning ta’sirchanligi va auditoriya uchun qiziqarliligi ortmoqda. Ayniqsa, qisqa videolar va vizual kontentlar yoshlar orasida keng ommalashmoqda. Mobil qurilmalar sonining ortishi ham jurnalistikada yangi yo‘nalish mobil jurnalistikaning rivojlanishiga sabab bo‘ldi. Endilikda jurnalistlar voqea joyidan turib smartfon orqali foto va videolar tayyorlash, montaj qilish hamda internetga joylashtirish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda. Bu esa axborot uzatish jarayonini yanada tezlashtirdi.

Biroq raqamli medianing rivojlanishi ayrim salbiy holatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Axborot oqimining haddan tashqari tezligi sababli ba’zan tekshirilmagan yoki yolg‘on ma’lumotlar tarqalmoqda. Shuningdek, ayrim media platformalar auditoriyani jalb qilish maqsadida clickbait sarlavhalardan foydalanmoqda. Bu esa jurnalistikadagi ishonchlilik va professional etika masalalarini yanada dolzarb qilib qo‘ymoqda.

Transformatsiya jarayonidagi muammolar va imkoniyatlar

Raqamli media jurnalistikaga keng imkoniyatlar yaratib bergan bo‘lsa-da, ushbu jarayon bir qator muammolarni ham yuzaga keltirdi. Axborot

texnologiyalarining tez rivojlanishi natijasida media makonida raqobat kuchaydi va bu holat jurnalistik faoliyatning mazmuni hamda sifatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi.

Bugungi kunda eng dolzarb muammolardan biri soxta axborotlar, ya’ni fake newslarning keng tarqalishidir. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda istalgan foydalanuvchi axborot tarqatish imkoniyatiga ega bo‘lgani sababli ayrim hollarda tekshirilmagan yoki noto‘g‘ri ma’lumotlar ommaga tez yetib bormoqda. Bu esa jamoatchilik orasida noto‘g‘ri fikr shakllanishiga ham sabab bo‘lmoqda. Shu bois zamonaviy jurnalistikada faktlarni tekshirish, ya’ni fact-checking jarayoniga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Yana bir muhim muammo clickbait sarlavhalarning ko‘payishidir. Ayrim internet nashrlari ko‘proq ko‘rishlar soniga erishish maqsadida mazmunga mos kelmaydigan yoki haddan tashqari e’tibor tortuvchi sarlavhalardan foydalanmoqda. Natijada auditoriyaning ommaviy axborot vositalariga bo‘lgan ishonchi pasayishi mumkin. Raqamli media muhitida jurnalistlar o‘rtasidagi raqobatning kuchayishi ham axborot sifati bilan bog‘liq muammolarni yuzaga keltirmoqda. Tezkorlikka intilish ayrim hollarda jurnalistik tekshiruv va tahlil sifatining pasayishiga olib kelmoqda. Chunki ko‘plab internet nashrlari voqeani birinchi bo‘lib yoritishga harakat qiladi. Bunday vaziyatda esa axborotning aniqligi yetarli darajada tekshirilmasligi mumkin. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya jurnalistikaga katta imkoniyatlarni ham yaratmoqda. Multimedia texnologiyalar orqali jurnalistlar axborotni yanada qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etish imkoniga ega bo‘ldi. Video reportajlar, podkastlar, infografikalar va jonli efirlar auditoriyaning axborotni qabul qilish jarayonini samaraliroq qilmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ham jurnalistikada yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqarmoqda. Hozirgi kunda ayrim media tashkilotlari matn yozish, tarjima qilish, ovozlashtirish va ma’lumotlarni tahlil qilish jarayonlarida sun’iy intellektdan foydalanmoqda. Bu esa jurnalistlar ishini yengillashtirish bilan birga axborot tayyorlash tezligini oshirmoqda.

Xulosa

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi jurnalistika sohasida katta o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Internet va ijtimoiy tarmoqlar axborotni tezkor va keng auditoriyaga yetkazish imkonini yaratib, an’anaviy ommaviy axborot vositalarining faoliyat usullarini o‘zgartirdi. Multimedia va mobil jurnalistikaning rivojlanishi esa axborotning ta’sirchanligini oshirdi.

Shu bilan birga, raqamli media fake news, clickbait va axborot ishonchliligi kabi muammolarni ham yuzaga chiqardi. Bunday sharoitda jurnalistikaning asosiy tamoyillari xolislik, aniqlik va haqqoniylik muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda jurnalistika an’anaviy va raqamli media uyg‘unligi asosida rivojlanib boradi. Shu sababli zamonaviy jurnalistlar yangi texnologiyalarni egallashi va professional etikaga amal qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
3. Qosimova M. Zamonaviy jurnalistika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
4. Abdullayev B. Media va axborot texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. To‘xtayev J. Internet jurnalistikasi va multimedia. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.